

Микола Степаненко

МРІЙНИЦЯ, ПОЕТКА, РЕВОЛЮЦІОНЕРКА

(про збірку Лесі Степовички «Осінні люди»)

*...життя кожного єдине, безцінне,
унікальне і неповторне.
Як наша незнищенна Україна,
яка в рядках і поміж рядків цієї книги.*

Леся Степовичка

Нову книгу «Осінні люди», яку на суд людський виносить Леся Степовичка, почав читати з розділу, що має співзвучну дню сьогоднішньому назву «Виходьмо, браття, на Майдани!», і відразу згадав канадійського українця, письменника Степана Горлача, який, наслухова-

шись Лесиних віршів в авторському виконанні влітку помаранчевого 2005 року, захоплено вигукнув: «Степовичка – помаранчевий Маяковський!» Про це почув якось від дніпропетровських колег по перу і сприйняв серйозно, аксіоматично вислів гостя з Країни кленового листя, бо в ньому є велика доля правди. Внутрішньо розкута Леся Степовичка своїм поетичним словом неповторно й об'єктивно, без

оздобленості художньою тропікою задокументувала неймовірно напружені події 2004–2005, 2013–2014 рр. Отже, вона має повне право, як і Дмитро Павличко, Володимир Базилевський, Станіслав Бондаренко, Іван Перепеляк і немало інших митців, носити почесний титул літописця живої історії – Помаранчевої революції й Революції Гідності. У книзі, що нині з успіхом ширить коло шанувальників (їх буде багато – можу заприсягнутися), окреме місце зайняли вірші вже трохи віддаленої в часі й притлумленої в пам'яті Помаранчевої завірюхи, яка обійшлася, на превелике щастя, без крові, була, за влучною оцінкою Михайла Слабошпицького, «легеньким романтичним шоу» порівняно зі щойно завершеною Революцією Гідності, або «набагато майданнішим Майданом» зі свистом снайперських куль, з невинно убієними синами та дочками України.

Авторка щиро й піднесено вітає Майдан, іменує його «сонечком жовтогарячим», вірить сама й переконує нас, що

*Єнакієве не переінакшить,
нічого вже не переіначить,
не перекотить, не перекучить,
не перечучить, не переянучить
те, що у нас зав'язалося,
зав'южилося, заюшилося,
запорошилося...*

Отаке плідне словотворення, отакі оригінальні оказіоналізми з прозорою мотивувальною базою, що опросявляють у чіткій часовій послідовності етапи нашого державного становлення останніх двадцяти літ, отаке актуальне помаранчеве ретро, дарма що вже відійшли в історію імена деяких наших вождів – опинилися серед «титаніків» української політики. Та не вони важливі, бо не з їхньою участю, як сміливо заявляє Павло Щириця, «...майбутнє пишеться сьогодні на Майдані...» Перед нами нові поетичні одкровення Степовички – уже з Євромайдану, який відкидає «подачки від Кремля», «московську поміч» – «кров синів українського

народу». Разом репрезентовані, вони, Перший і Другий Майдани, ніби творять енергетичну дугу над цим нашим десятиліттям – 2004–2014, подіям, фактам, переминам його тісно в цих рамках (їх не утратити і в цілі століття!). У ці роки ми щиро зачаровувалися, болісно розчаровувалися, важко переживали «постреволюційний синдром», під гнітючим владним матеріально-духовним тягарем утрачали надію на нове відродження, але, дякувати Господові, зовсім ненадовго. І ось – «стоїть, мов скеля, київський Майдан», готовий «во ім'я щастя і добра» перейти «на хліб і воду, і на дух святий, що силу нам дає аж до загибуні». Поруч із батьками – сини, які з підлітків стали юнаками-патріотами, новими, вільними, відповідальними, орієнтованими на Європу громадянами України, готовими вмерти «на цій землі, нам Богом даній, на вічних берегах Дніпра», упокорити всі негаразди долі. Дітям виборюваної у віках Незалежності, що тримають «у руках кермо Доби», адресовано рядки вірша, написаного в ритмі Майдану, – «Чи хочуть москалі війни»:

*Тримайтеся, синочки золоті,
Тримайтеся, гвардійці-оборонці,
Нехай вас оминають кулі ті,
Вертайтеся живими, оборонці!*

А перед тим було докірливе запитання до «карлика Москви», «кремлівського маньяка» та його сатрапів, які нацькували на «наші голови, на наші кораблі, на землі наші предківські, правічні, й все, що росло й цвіло на цій землі», зелених чоловічків:

*Навіщо увійшли у нашу хату
і потоптали мальви у дворі?*

А після цього це вже й навдивовижу відчайне:

*Синів ховає Україна-мати,
і сніються кулемети діворі.*

Україна втоплена в горі, залита сльозами. Авторка збірки серцем усвідомлює це, розум же її камертонно налаштований на інше. І про це інше рацію йдеться в передмові із трохи загадковою назвою «Знахідки і втрати осінніх людей»: «Наше життя триває, і ворог не дочекається, щоб лише плакали, ходили в чорних жалобних хустках, носили домовини», а також у вірші-слогані, написаному і прочитаному на Майдані 8 грудня 2013 року:

*Дніпропетровськ і Київ – разом
ми подолаєм цю заразу!
Повстали люди Січеслава,
Майдану слава! Україні слава!*

Отже, розпач, голосіння – не для Степовички, у неї могутній запас нерозтраченої віри, і де він тільки береться? Та от що істотно важливе – я б назвав цю глибоко індивідуалізовану якість її віршів, цей синтез виструнченої думки і щемного почуття, за аналогією до її словотворень, можливо, «емоційним історизмом». Так, історизмом, а не анахронізмом, причому історизмом у проекції на діахронні, а не синхронні вісі й координати. Поясню це просто: наші нащадки через 50–100 років прочитають сухий фактаж про перебіг подій під час українських Майданів початку ХХІ століття й навряд чи збагнуть, як і чому нас так трусало та лихоманило, що гнало нас, мирних «осінніх людей», на вулиці, на барикади. А вірші Степовички, як і інших чутливих та совісних поетів нашої доби – Бориса Гуменюка, Наталі Дзюбенко-Мейс, Антоніни Листопад, Валерія Гужви, несуть енергетику шаленого спротиву, демонструють спалах народного гніву й усенаціональної віри, правлять за оголений нерв протистояння.

Гадаю, якби не війна, збірка «Осінні люди» могла би бути іншою, у чому зізнається й сама авторка в передмові. Вона подарувала б нам ліричну сповідь наділеної магічною силою людини, що прямує з літа в осінь, шукаючи багрянцеві скарби на ще одній устеленій життєвими принадами й перешкодами дорозі, яку нам суджено долати. Здогадуюся, що її поетичні «Осінні люди» несли б відчутну потугу й можливого особистого щастя, затишного, мирного, сподіваного, ще не звіданого щастя двох, яких «любить осінь», у яких «літечко склював підступний час», на яких «уже полюють холоди», але їхнє «вперте серце не здається» й не хоче прощатися із серпнем, що «все ще вабить... свіжим сіном», зі щедрим Спасом, який «медом... дарує». А тепер усе змінилося, перевернулося з ніг на голову:

*Твоє серце м'яке, як глина,
Твоя вдача тверда, мов камінь.
Ми фригубим осіннє віно,
Що так довго на нас чекало.*

*Нічийого не стерли каменю,
Ні у кого не вкрали рими.
Грішимо, і каємось в храмах.
І не їздимо більше до Криму...*

Сучасникові, достеменно, підтекст зрозумілий, про які-небудь пояснення чи моралізаторство не може бути й мови: до Криму після «зелених чоловічків» душа не летить. Зате в іншому вірші твердо і владно звучить, що правда восторжествує:

Повернем Крим і відбудуємо міста.

Гадаю, книжку можна було б і не ділити на окремі розділи, позаяк вірші, що ввійшли до них, перегукуються своїм змістом, часто доповнюють один одного: дружба й кохання, неприхована ненависть до кремлівського «сатани» і світла віра у скороминущість ординської навали – усе це вариться в одному котлі, який нарекли серцем поета. Важливо й те, що по-лицарськи смілива муза нашої поетки не мовчить, коли гримлять гармати в Україні.

Читаючи нову збірку, згадав, як Віктор Баранов у поемі «Друзям на незабудь» тонко ви-яскравив рису поетичної вдачі Степовички в таких рядках:

*Як не згадать нам Лесею Степовичку,
яка являє нам постійну звичку –
сприймать літературу як життя
й своє життя усе віддати слову,
в його шторми пірнати знову й знову –
з розгону, без вагань, без каяття.*

Своїм пильним і гострим редакторським оком він підмітив і точно описав, як тісно переплетені в Лесиному мистецькому просторі література й життя (Баранов В. Віват, Степова Амазонко! / Віктор Баранов // Друзям на незабудь. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – С. 13).

Інший майстер слова, бува, ховається за езоповою мовою, маскується. Степовичка ж і в тільки-но спорядженій у світ збірці, як і в усіх попередніх, залишається вірною собі: гранична сповідальність деяких її віршів наводить на думку, що лірична героїня часто аж небезпечно наближається до авторського «я», подеколи й зовсім зливається з ним. Добре це чи зле? Гадаю, за таке її можна б і насварити, якби ми не знали, що поеткам високого лету властиві фантазійні елегії. Не дізнатися нам – навіть після доскіпливого вистежування, – чи описане було насправді, чи то лише мрії, наприклад, про «серце твоє – японську жоржину, погляд твій – татарський кинджал, норів твій – ятаган турецький» й інше, інтимніше...

Хоч і сам я писав якимось, що «Степовички багато» і що «в ній багато всього», та хочу на цей раз заперечити Миколі Петренкові, автору передмови до книжки, який докоряє (щоправда, пом'якшено) поетесі за «надмір душевної щедрості». Хіба ж вона винна, що їй відмірено багато, що має небайдуше серце, свій упізнаваний голос і стиль у поезії, здатність до ще яскравішого самовідновлення після згоряння:

*І знову душа в нирвані,
Кудись її бідну несе.
А отже, ніщо не минає,
поки не минуло усе.*

Не можна (навіть гріх!) журити будь-кого за те, що вміє кохати, що його

*Ще ватра в степену палає,
ще в серці вогник тремтить.*

А це, повірте, немало. «Осінні люди», придуманий Лесею Степовичкою образ і винесений у заголовок книги, – красива метафора, у якій «немає дна», яка віддунює радістю й сумом, упокою та неспокоєм у багатьох читацьких серцях. Я сам можу це посвідчити. Микола Петренко, на його патріарше диво дивне, майже не помітив циклу любовної лірики, названого так по-сучасному, грайливо – «Метелики в животі». Це вислів зовсім юний, з'явився він у молодіжному сленгу років сім-десять тому й означає психологічний стан людини, охопленої коханням-лихоманкою.

Присутність авторки гостро відчувається в розділі «У колі митців і поетів», який починається прикметним публіцистичним віршем «Розмова з поезією». Степовичка наділяє свою музу тими рисами, діями, які через різні життєві причини не виформувала в собі, не змогла здійснити:

*Привіт, Поезіє, на тебе я чекала,
А ти, гульвісо, довгенько десь блукала,
В генделиках пила без мене оковиту
Чи закохалася несамовито?*

*Чи, може, снобко, подалася в жар-столицю,
Мене ж лишила скніти у провінції?
Ходила з європейцями Майданом,
І «Кобзаря» читала з Нігояном?
Без мене цілилась у Янека з нагана,
Не віцїлила, за це тобі догана.*

Поезія постає тут як духовна субстанція, що може жити в ліричній героїні, а то й виокремлюватися, зникати, набувати нової якості, а потім повертатися, зреалізувавши її мрії, сподівання на щасливі знаки долі. Використано цікавий художній прийом, який потребує докладного аналізу. Знову я зятято веду мову про емоційну, історичну наповненість, значущість, внутрішню глибину віршів із Майдану, а наразі треба сказати інше: Леся вище від свого поетичного штукарства ставить інших персонажів сучасності, а саме – мужніх героїв наших днів:

*– Чому ж полишила Донбас?
– Тому що там не до концертів, не до нас.
У цій різні стоїть питання руба:
Вкраїна незалежна або згуба.
Час Полігмнії, Евтерпи, Каліопи,
час входу НАТО і рішучості Європи.*

*Коли стріляють «гради», я мовчу,
а може, до бійців я знову полечу.
Вони – Поезія! А я – лиш волонтерка,
гримас війни слабке мале люстерко.*

Степовичка не тільки мрійниця, поетка, а й революціонерка, щоправда, непрофесійна, позаяк ні до яких партій не притулена, а має свій статут, власну програму, стратегію і тактику, продиктовані покликом щирого серця з величчю й рідною Україною в ньому. Інакше вона сьогодні не купалася б у віршах, а дерибанила б посади, – якась би та й дісталася. І незрозумілим оком видно, що для Лесі, «Незалежності доні», судячи з поетичних текстів, сув'язно переплетених із життям у всьому його багатоманітті, значно важливіше було – у вир революції кликати, як казав колись Павло Тичина, «на героїство серце будить», а в час помайдання – сміятися з псевдогероїв-братків, «ура-патріотів» України, колишніх перефарбованих, підстаркуватих духом «совків», які живуть, «як мокре горить», які щонайскоріше назавжди мають відійти в небуття («Деяким моїм „любим друзям”»).

І зовсім вражає вірш «Смерть – російська рулетка». Саме такі художньо-публіцистичні тексти, як цей, переконливо засвідчують, що маємо справу з поеткою, здатною не лише розмахувати словесною шаблюкою на мітингах, як комусь може здатися, а й з аналітиком, наділеним холодним розумом, щирим серцем і непересічним письменницьким даром. У Степовички, жінки вродливої, певен, знайшлося б чимало яскравих світлин, на яких вона випромінює жіночі чари. Але Леся подає поміж віршами скромне фото, де на цвинтарі читає вірші над убієнними бійцями. А отже, справді, не до чарів, отже, серце справді болить. Як зауважив відомий львівський, чи радше львівсько-київський, поет, і не лише поет, а вчений – доктор філологічних наук – Ігор Павлюк, «на таких, як Степовичка, сфокусовується інстинкт самозбереження етносу, природи, всього живого та енергетично місткого у всесвіті. Такі боривітри згряями не літають. Згряями літають лише сірі маленькі суетні пташки» (Павлюк І. Три вильоти боривітра, або Спроба передмови до Лесі Степовички / Ігор Павлюк // Медитації пташиного крила : поезії / Л. М. Степовичка. – Дніпропетровськ : Моноліт, 2003. – С. 5–14).

Переклади філософських поезій віддаленого в часі, стишеного в минулому й завуальованого флером тонких асоціацій Рільке, на мій погляд, не вносять дисгармонії в бурхливу емо-

ційну атмосферу збірки, про яку Микола Петренко, досвідчений літератор зі Львова, автор понад 90 книг, пише: «Вірші Лесі Степовички вищертані наповнені вибуховим шалом нашої переломної і незаперечно доленосної доби». Це так, але ж Степовичка колись, в іншій своїй збірці, попереджала: «Я – різна». Це по-перше. А по-друге, вони, як і одвічні Лесині вірші, присвячені рідній, прямо-таки коханій річці Орелі (по-старовинному, Єрелі), знаю, бо й мені вона не чужа – по нашій Полтавщині жене свої хвилі. Тут я погоджуся із вдумливим польським поетом і літературним обсерватором Тадеєм Карабовичем, ще одним залюбленим у степову Оріль лицарем Слова, який вважає, що «знаковим і визначальним у поетичній свідомості Лесі Степовички є оспівування рідних сторін, заповітної степової тиші. Авторка згадує історію минулого, порівнює ліричний колір Орелі з блакитною кров'ю стень, що у символічному вимірі протікає через жовті серпневі стени, й ототожнює її творчість до ширшого літературного ареалу придніпровської поетичної субстанції, в першу чергу до народних козацьких дум, до поезії та малярства людей вільних, чия творчість ніколи не піддавалася впливам щодення» (Карабович Т. Ліричні медитації степової поетеси / Тадей Карабович // Кур'єр Кривбасу. – 2005. – № 187. – С. 231).

Степова тиша й урбаністичний шал пристрастей – у цьому немає суперечності. У цьому – земна та небесна діалектика польотів творчої душі, яка прагне духовної високості і, здолавши один етап земного шляху, не тішить себе заслуженою славою, а впевнено випростує на нові життєві горизонти зі своїми віршами, сподіваючись «на спів-почування, спів-думання, спів-дыхання, спів-страждання, спів-гнів... спів-надію» із сучасниками й тими, хто прийде після нас.

Р.С. А над обкладинкою славно попрацював приорільський художник Олександр Нем'ятий, і його соняхи – це яскраве імпресіоністичне попадання в саму суть книги. Сторінки ж її оздоблено теплими на погляд і на дотик витворами талановитого скульптора зі Львова Ярослава Мотики. Отаку соборну літературно-мистецьку новинку про відлуння двох українських Майданів, лихої війни, подих осені й щастя, відчаю та радості, тривоги й надії маємо на книжкову полицю. У добрий час, на духовне ощедрення!